

Департамент освіти і науки
Київської обласної державної адміністрації
Комунальний вищий навчальний заклад
Київської обласної ради
«Академія неперервної освіти»

ІНФОРМАЦІЙНО-МЕТОДИЧНИЙ ЗБІРНИК 3, 2017

ЗМІСТ

I. РОЗПОРЯДЧІ ДОКУМЕНТИ.....	4
Про відзначення 85-річчя утворення Київської області.....	4
Про підсумки проведення III (обласного) етапу Всеукраїнських учнівських олімпіад, творчих та інтелектуальних конкурсів у 2016/2017 навчальному році.....	4
II. МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ.....	83
Методичні рекомендації щодо відзначення у навчальних закладах 85-річчя утворення Київської області.....	83
Методичні рекомендації щодо організації психологічного і соціального супроводу інклюзивного навчання.....	87

**ІНФОРМАЦІЙНО-МЕТОДИЧНИЙ
ЗБІРНИК**

3 (197)/2017

БЕРЕЗЕНЬ

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ ПСИХОЛОГІЧНОГО І СОЦІАЛЬНОГО СУПРОВОДУ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ

Панченко Тетяна Леонідівна,
кандидат психологічних наук,
завідувач відділу практичної психології і соціальної роботи
КВНЗ КОР «Академія неперервної освіти»

Одним із напрямів сучасної освіти є створення такого освітнього середовища, яке забезпечує доступність якісного навчання та виховання для усіх громадян, у тому числі й осіб із порушеннями психофізичного розвитку, та їх соціалізації.

Інклюзивна освіта – це система освітніх послуг, що базується на принципі забезпечення основного права дітей на освіту та права навчатися за місцем проживання, що передбачає навчання в умовах загальноосвітнього закладу. З метою забезпечення рівного доступу до якісної освіти інклюзивні освітні заклади повинні адаптувати навчальні програми та плани, методи та форми навчання, використання існуючих ресурсів, партнерство з громадою до індивідуальних освітніх потреб і різних стилів навчання дітей з особливими освітніми потребами. Інклюзивні освітні заклади повинні забезпечити спектр необхідних послуг відповідно до різних освітніх потреб таких дітей.

Як зазначено у наказі МОН України від 11 вересня 2009 р. № 855 «Про затвердження Плану дій щодо запровадження інклюзивного навчання в загальноосвітніх навчальних закладах на 2009–2012 рр.», важливу роль у досягненні гуманітарного, соціального та економічного розвитку осіб з особливими потребами відіграє інклюзивне навчання. Спільна освіта дітей з обмеженими можливостями та їх здорових однолітків є основою їхньої інтеграції та соціальної адаптації. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває організація своєчасного системного психолого-педагогічного супроводу інклюзивного навчання.

Інклюзивне навчання запроваджується відповідно до Конвенції ООН про права дитини та Конвенції ООН про права інвалідів, низки нормативно-правових актів України.

Шляхи впровадження інклюзивного навчання в Україні визначено *Концепцією розвитку інклюзивної освіти*, затвердженою наказом Міністерства освіти і науки від 01 жовтня 2010 № 912, а саме, в частині навчально-методичного забезпечення освітнього процесу передбачається реалізація корекційно-розвиткової складової особистісно-орієнтованого навчального плану в умовах інклюзивного навчання.

Інклюзивне навчання – це комплексний процес забезпечення рівного доступу до якісної освіти дітям з особливими освітніми потребами шляхом організації їх навчання у загальноосвітніх навчальних закладах на основі застосування особистісно орієнтованих методів навчання, з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності таких дітей (*Порядок організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 15 серпня 2011 року № 872*).

Іншими словами, за визначенням В. Бондаря, інклюзивне навчання – це процес і результат включення дітей з порушеннями психофізичного розвитку та дітей, які не мають таких порушень, у навчальний процес в один клас загальноосвітньої школи [1].

Успішне включення неможливе без спеціального корекційного супроводу, спрямованого на розробку індивідуальних програм розвитку дитини. Тривале перебування дітей з особливостями психофізичного розвитку в масовій школі без створення відповідних спеціальних умов, здійснення особистісно-орієнтованого підходу до її навчання й виховання може призвести до вторинних порушень у розвитку, педагогічної занедбаності, формування в учнів стійкого негативного ставлення до навчання.

Таким чином, інклюзивна освіта позитивно впливає на дітей з порушеннями психофізичного розвитку, допомагає їм набути необхідного досвіду колективної роботи, спілкування, соціальної взаємодії, соціальної ідентифікації, навчає спілкуватися, дружити, а при відповідному педагогічному супроводі є чинником виховання здорових дітей, сприяючи гуманізації всієї шкільної освіти.

Діти з особливостями (порушеннями) психофізичного розвитку мають відхилення від нормального фізичного чи психічного розвитку, зумовлені вродженими чи набутими розладами.

Варто підкреслити, що в Україні основною категорією дітей з особливими освітніми потребами загально прийнято вважати саме дітей з особливостями (порушеннями) психофізичного розвитку.

Залежно від типу порушення виділяють такі категорії дітей:

– з порушеннями слуху (глухі, оглухлі, зі зниженим слухом);

– з порушеннями зору (сліпі, осліплі, зі зниженим зором);

– з порушеннями інтелекту (розумово відсталі, із затримкою психічного розвитку);

– з мовленнєвими порушеннями;

– з порушеннями опорно-рухового апарату;

II. МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ

—зі складною *структурою порушень* (розумово відсталі сліпі чи глухі; сліпоглухонімі та ін.);

—*емоційно-вольовими порушеннями та дітей з аутизмом.*

Порушення психофізичного розвитку дітей поділяють на:

— *вроджені порушення*, спричинені шкідливим впливом на плід генетичних факторів, інтоксикацій, інфекцій, травм, порушенням живлення, гормональним розладами, резусною несумісністю груп крові матері та дитини, впливом медичних препаратів, алкоголю наркотичних та отруйних речовин;

— *набуті порушення* зумовлені, переважно, різноманітними шкідливими впливами на організм дитини під час народження та у наступні періоди розвитку (механічні ушкодження плоду, тяжкі пологи, пологова асфіксія, крововиливи у мозок, інфекційні захворювання тощо).

Навчання та виховання дітей з порушеннями психофізичного розвитку здійснюється з урахуванням особливостей їхнього розвитку, використанням специфічних заходів та організаційних форм навчальної роботи, залежно від характеру розладу.

Стан здоров'я суттєво впливає на як на діяльність людини загалом, так і на її результати. Від стану здоров'я залежать увага школярів, працездатність, ставлення до виконання навчальних завдань, якість та результативність освітньої діяльності загалом.

Тяжке соматичне захворювання суттєво змінює передусім всю соціально-психологічну ситуацію розвитку людини. Воно змінює рівень її психічних можливостей у реалізації діяльності, веде до обмеження кола контактів із оточуючими людьми, часто через об'єктивні чи суб'єктивні причини призводить до обмеження її діяльності загалом, змінюючи таким чином об'єктивне місце людини у житті, що, у свою чергу, веде до зміни внутрішньої позиції хворого до всіх обставин життя.

Діти з розладами здоров'я хворіють набагато частіше, ніж здорові учні. Це спричиняє тривалі пропуски занять, що порушує процес навчання в цілому, суттєво впливає на успішність, обмежує спілкування.

Хвороба, яка зумовлює, насамперед, порушення у біологічній сфері людини, змінює умови протікання діяльності, її динаміку, витривалість особистості до фізичних і психічних навантажень, стійкість енергетичного потенціалу діяльності, збереженість її операційного складу. Препарати, які використовуються при лікуванні захворювань, можуть впливати на школяра з вадами здоров'я як седативно, так і збуджуюче, що, у свою чергу, перешкоджає нормальному перебігу психічної діяльності [6].

Для учнів з обмеженими можливостями здоров'я характерні:

—зосередженість на своїй хворобі;

II. МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ

—знижена працездатність, підвищені втомлюваність й виснажуваність;

—незначні порушення когнітивної сфери, порушення концентрації уваги;

—труднощі у сприйнятті навчального матеріалу у загальноприйнятому вигляді;

—низький рівень мотивації досягнення;

—нерозвиненість самоконтролю;

—підвищена тривожність, емоційна нестійкість;

—низька самооцінка;

—відчуженість, невміння спілкуватися, невпевненість у собі;

—несамостійність у прийнятті рішень, звичка до постійної опіки тощо [11].

Типовими показниками розвитку таких дітей, що впливають на успішність навчальної діяльності і потребують психокорекції та зміни:

—ослаблений тип нервової системи, проявами чого є швидка втомлюваність, реактивність у поведінці;

—занижений рівень самооцінки, який виявляється у високому рівні тривоги, страхами перед негативною оцінкою, виступами перед аудиторією, заниженим рівнем домагань;

—прояви у поведінкових реакціях агресії (аутоагресії, образи тощо) як захисного механізму, неадекватності реагування на певні ситуації, стереотипності поведінки;

—ухилення від контактів при спілкуванні (прояви недовіри до оточуючих унаслідок пережитих психологічних травм);

—надмірне очікування допомоги від сторонніх та друзів;

—надмірний відхід в інвалідність;

—у більшості випадків знижений рівень інтелектуального розвитку;

—прояви у афективній сфері почуття вини, зумовленого відсутністю необхідних навичок соціалізації, страху, песимістичності до своїх можливостей, образливості, фаталізму.

У хворих дітей відзначаються проблеми у стосунках з однолітками, що також негативно впливає на подальший розвиток їх особистості. Нереалізована соціальна потреба зайняти своє місце у колективі однолітків може спричинити виникнення різноманітних афективних реакцій, які проявляються у формі замкненості, образливості, озлобленості та навіть агресії.

У дітей з фізичними дефектами переважають неконструктивні типи взаємодії, гіперідеалізація значущих людей, схильність ворожо сприймати

II. МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ

соціальне оточення, що призводить до деструкції спілкування, посилює орієнтацію на спілкування переважно у вузькому колі близьких людей і обумовлює ізоляцію дитини від мікросоціального оточення. Соціальна ситуація розвитку таких учнів зумовлює появу в них негативних психічних станів.

Порівняно з усім загалом школярів, учні з інвалідністю займають здебільшого пасивну позицію у соціальній сфері, у них значно нижча мотивація до навчання.

З урахуванням основних тенденцій щодо змін у системі освіти дітей з особливими освітніми потребами окреслено *напрями діяльності, які потребують підвищеної уваги*, одним з яких є психологічний і соціальний супровід інклюзивного навчання в Україні.

Положенням про спеціальні класи для навчання дітей з особливими освітніми потребами у загальноосвітніх навчальних закладах, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 09.12.2010 № 1224, визначено **завдання психолого-педагогічного супроводу**:

- актуалізація особистісного потенціалу розвитку дитини;
- формування позитивних міжособистісних стосунків учнів з порушеннями психофізичного розвитку та їх ровесників у процесі внутрішкільної інтеграції;
- консультування батьків або осіб, які їх замінюють, щодо особливостей розвитку, спілкування, навчання, професійної орієнтації, соціальної адаптації їх дитини тощо.

Порядком організації інклюзивного навчання визначено, що у загальноосвітніх навчальних закладах *психолого-педагогічний та соціальний супровід дітей з особливими освітніми потребами у класах з інклюзивним навчанням здійснюється працівниками психологічної служби (практичними психологами, соціальними педагогами) цих закладів та відповідними педагогічними працівниками*.

Діяльність працівників психологічної служби координується центрами практичної психології і соціальної роботи, міськими, районними методичними кабінетами.

Вищезазначеним документом передбачено також організацію корекційної роботи з дітьми з особливими освітніми потребами вчителями-дефектологами та практичними психологами. Проте, зазначається, що *неприпустимою є заміна корекційних занять вчителя-дефектолога корекційними заняттями, які проводить практичний психолог*.

Питання психологічного і соціального супроводу дітей знаходиться на перетині функцій багатьох спеціалістів, а тому не можуть бути віднесені до сфери професійної діяльності виключно одного з них.

II. МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ

Кваліфікаційна характеристика та основні функціональні обов'язки соціального педагога в умовах інклюзивної освіти визначені наказом Міністерства освіти і науки від 28.12.2006 № 864 *«Про планування діяльності та ведення документації соціальних педагогів, соціальних педагогів по роботі з дітьми-інвалідами системи Міністерства освіти і науки України»*.

Психологічний супровід дітей з обмеженими фізичними можливостями в умовах інклюзивного навчання розглядається як діяльність практичного психолога/соціального педагога, спрямована на створення комплексної системи соціальних, медичних, психолого-педагогічних, психотерапевтичних умов, які б сприяли їхній адаптації, реабілітації та особистісному зростанню в будь-якому соціальному середовищі.

Психологічний супровід учнів з обмеженими фізичними можливостями передбачає здійснення:

- психопрофілактичної та психокорекційної допомоги дитині;
- інформаційно-пояснювальну роботу з педагогами і батьками;
- психологічне консультування батьків;
- організацію соціального середовища через спеціальну підготовку педагога та учнів конкретного класу.

Зміст та основні завдання психологічної служби системи освіти з питань впровадження інклюзивного навчання визначено низкою нормативно-правових документів, зокрема, наказом Міністерства освіти і науки від 11.09.2009 № 855 «Про затвердження Плану дій щодо запровадження інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах на 2009-2012 роки», листом Міністерства освіти і науки від 27.06.2012 № 1/9-529 «Про організацію психологічного і соціального супроводу в умовах інклюзивного навчання», листом Міністерства освіти і науки від 02.01.2013 № 1/9-1 «Про визначення завдань працівників психологічної служби системи освіти в умовах інклюзивного навчання».

Отже, завданнями практичного психолога щодо організації інклюзивного навчання в загальноосвітньому навчальному закладі є [8]:

1. Виявлення дітей, у яких виникають труднощі у навчанні, спілкуванні та взаємодії з оточуючими; визначення причин цих труднощів; при потребі, скерування до відповідних фахівців з метою встановлення причин та надання допомоги.

2. Виявлення причини соціального неблагополуччя або затримки у розумовому розвитку дитини шляхом спостережень, аналізу навчальної документації, проведення консиліумів із вчителями.

3. Проведення спостереження за дитиною з метою вивчення її індивідуальних особливостей, схильностей, інтересів та потреб.

II. МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ

4. Участь, у межах своєї компетенції, у складанні розгорнутої психолого-педагогічної характеристики на дитину та її індивідуального плану розвитку.

5. Участь у підготовці документів для розгляду на засіданнях психолого-медико-педагогічних консультацій.

6. Ознайомлення з висновками і рекомендаціями психолого-медико-педагогічних консультацій щодо організації навчання дитини та надання їй додаткових послуг; розробка індивідуального плану корекційно-розвиткової роботи.

7. Участь у розробці необхідної адаптації навчальних матеріалів, підходів, а саме, надання рекомендацій педагогам щодо врахування особливостей навчально-пізнавальної діяльності дитини при визначенні форм і методів роботи з нею.

8. Сприяння створенню позитивного мікроклімату в колективі, проведення заходів, спрямованих на профілактику стигматизації і дискримінації у шкільному оточенні, формування дружнього та неупередженого ставлення до дитини з особливими освітніми потребами.

9. Надання у межах своєї компетенції консультативно-методичної допомоги педагогам у роботі з дитиною.

10. Налагодження співпраці з фахівцями, які безпосередньо працюють із дитиною з особливими освітніми потребами та приймають участь у розробленні індивідуальної програми розвитку.

Практичний психолог в інклюзивному середовищі формує психологічну готовність учасників навчально-виховного процесу (учнів, батьків, вчителів, представників адміністрації) до взаємодії з дитиною з особливими освітніми потребами.

Така психологічна готовність формується через проведення тренінгових занять, лекторіїв, семінарів, консилумів, виступів тощо, зміст яких спрямований на подолання упередженого ставлення до дітей з особливими потребами, руйнування міфів і стереотипів, стигматизації та дискримінації.

Завдання соціального педагога щодо організації інклюзивного навчання в загальноосвітньому навчальному закладі передбачають [8]:

1. Захист і забезпечення прав і свобод дитини з особливими освітніми потребами в умовах навчального закладу та під час перебування дитини в сім'ї.

2. Виявлення дітей, у яких виникають труднощі в спілкуванні та взаємодії з оточуючими або які проживають у сім'ях, які опинилися у складних життєвих обставинах.

II. МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ

3. Визначення соціальних питань, які потребують негайного вирішення причин та труднощів; при потребі, скерування до відповідних фахівців з метою надання відповідної допомоги.

4. Визначення статусу дітей з особливими освітніми потребами в колективі, надання рекомендацій класоводу, класному керівникові щодо шляхів ефективної інтеграції такої дитини в колектив однолітків, формування позитивного мікроклімату в дитячому колективі.

5. Поширення інформації про засади інклюзивного навчання серед педагогів, батьків, дітей із метою формування дружнього та неупередженого ставлення до дитини з особливими освітніми потребами.

6. Участь у складанні розгорнутої психолого-педагогічної характеристики на дитину та її індивідуального плану розвитку; участь в роботі психолого-педагогічного консиліуму.

7. Забезпечення дитини з особливими освітніми потребами та її батьків інформацією про інфраструктуру позашкільних навчальних закладів у мікрорайоні, місті, селі, сприяння щодо участі дитини в гуртках, секціях з урахуванням її можливостей.

8. Представлення інтересів дитини з особливими освітніми потребами у відповідних органах і службах.

Пріоритетними завданнями практичного психолога, який здійснює психологічний супровід інтегрованого (інклюзивного) навчання дітей з особливими потребами, є:

—профілактика психопатологічних рис під впливом особливих умов її розвитку;

—корегування емоційно-вольової сфери;

—корекційно-компенсаторна спрямованість діяльності;

—просвітницька робота з іншими дітьми та педагогами школи щодо особливостей контингенту;

—оптимізація спілкування дитини з однолітками, батьками, педагогами;

—допомога дітям в опануванні системи стосунків зі світом і самим собою;

—розробка і впровадження відповідних форм і методів роботи як умови успішного навчання дітей з особливими потребами;

—розвиток здібностей та нахилів дітей з особливими освітніми потребами.

Ці завдання реалізуються через такі *основні напрями роботи практичного психолога*: організаційно-методична, аналітична, діагностична, корекційно-розвивальна, профілактична, консультаційна та просвітницька

II. МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ

робота, що охоплює всіх учасників навчально-виховного процесу: дітей, батьків, педагогів, інших фахівців школи.

В умовах інклюзивного навчання завдання діяльності практичного психолога конкретизуються у таких напрямках, як [12]:

- психологічна діагностика;
- психологічна корекція;
- психологічне консультування;
- психологічна реабілітація;
- психологічна підтримка.

Психофізіологічні особливості дитини, рівень її розвитку, потенційні можливості щодо опанування навчальним матеріалом є основними індикаторами, які беруться до уваги при розробленні індивідуальної програми розвитку.

Індивідуальна програма розвитку розробляється групою фахівців (заступник директора з навчально-виховної роботи, вчителі, асистент вчителя, психолог, вчитель-дефектолог та інші) із обов'язковим залученням батьків, або осіб, які їх замінюють, з метою визначення конкретних навчальних стратегій і підходів до навчання дитини з особливими освітніми потребами.

Така програма розвитку містить загальну інформацію про учня, визначає систему додаткових послуг інших спеціалістів, засоби і шляхи щодо необхідної адаптації навчального середовища, модифікації навчальних матеріалів, індивідуальну навчальну програму та за потреби індивідуальний навчальний план.

Діагностична робота має бути спрямована на вивчення:

- співвідношення рівня розумового розвитку дитини і вікової норми;
- рівня розвитку когнітивної сфери;
- особливостей емоційно-вольової сфери;
- індивідуально-типологічних особливостей;
- рівня сформованості мотивації до навчання;
- рівня розвитку комунікативних здібностей;
- розумової працездатності та темпу розумової діяльності.

Під час вивчення психічного розвитку дитини психолог виявляє фактори, які зумовлюють труднощі пізнавальної діяльності, спілкування та соціальної адаптації, а також ті резерви, які можна використовувати у корекційно-розвитковій роботі.

Визначення рівня і особливостей пізнавальної діяльності повинно передувати будь-яким іншим психологічним дослідженням, щоб з'ясувати труднощі та обмеження, які можуть виникати при виконанні

II. МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ

діагностичних завдань і призводити до неправильного тлумачення отриманих результатів.

Під час вивчення індивідуальних особливостей дитини важливо враховувати особливості її розвитку та фізичні обмеження.

Завдання психолога – надати до програми узагальнену інформацію за результатами проведеного вивчення та рекомендації стосовно врахування індивідуальних особливостей дитини у навчально-виховному процесі та взаємодії зі шкільним оточенням.

Отже, психологічний супровід дітей з особливими освітніми потребами – це пролонгований, динамічний процес; системна, цілеспрямована діяльність психолога, в якій можна виокремити такі *взаємопов'язані компоненти*:

— систематичний моніторинг медико-психологічного, соціально-психологічного, психолого-педагогічного статусу дитини в динаміці її психічного розвитку;

— створення максимально сприятливих соціально-психологічних умов для ефективного психічного розвитку дітей з обмеженими фізичними можливостями у соціумі;

— систематична психологічна допомога дітям із вадами розвитку у вигляді консультування, психокорекції, психологічної підтримки;

— систематична психологічна допомога батькам дітей з обмеженими фізичними можливостями;

— організація життєдіяльності дітей з особливими освітніми потребами в соціумі з урахуванням їхніх психічних та фізичних можливостей.

У процесі психологічного супроводу навчання дітей з обмеженими фізичними можливостями виділяють кілька основних етапів.

Підготовчий етап, який передбачає такі завдання:

— встановлення контакту з усіма учасниками супроводу дитини;

— визначення обсягу роботи та послідовності процесу психологічного супроводу;

— підготовка документації;

— складання графіка роботи.

Орієнтовний етап включає в себе такі завдання:

— встановлення контакту з батьками та родичами дитини;

— встановлення контакту з класом, у якому навчається дитина, із класним керівником;

— ознайомлення фахівців із результатами психологічного обстеження;

II. МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ

—обговорення з педагогами та іншими фахівцями особливостей психічного розвитку дитини.

На етапі планування відбувається:

—створення індивідуальної програми супроводу дитини з особливими потребами;

—затвердження цієї програми з усіма фахівцями, які працюють з дитиною.

Етап реалізації індивідуальної програми містить такі завдання:

—надання необхідної допомоги батькам дитини та педагогам у створенні умов, необхідних дитині з особливими потребами для її повноцінного здорового способу життя та успішного оволодіння навчальними програмами з урахуванням її психічних і фізичних можливостей;

—надання необхідної психологічної допомоги батькам дитини, її родичам, друзям із метою гармонізації міжособистісних взаємин з нею, оптимізації виховного процесу;

—просвітницька і консультативна робота з педагогами, педагогами-дефектологами, логопедами та іншими фахівцями, які працюють з дитиною.

Заключний етап передбачає колективне обговорення зі спеціалістами ефективності виконаної роботи з рекомендаціями щодо подальшої діяльності дитини з особливими потребами.

Успішність навчання дитини з вадами здоров'я залежить від ранньої діагностики та вчасно наданої відповідної допомоги фахівцями. Велика роль у цьому належить фахівцям психолого-медико-педагогічної консультації, діяльність якої регламентується *Положенням про центральну та республіканську (Автономна Республіка Крим), обласні, Київську та Севастопольську міські, районні (міські) психолого-медико-педагогічні консультації, затвердженим спільним наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту та Національної академії педагогічних наук України від 23.06.2011 № 623/61.*

Головним завданням психолого-медико-педагогічних консультацій є надання консультативно-методичної допомоги дітям з особливими освітніми потребами та батькам, які їх виховують, педагогам.

Водночас завданнями психолого-медико-педагогічних консультацій є визначення, за якою навчальною програмою має навчатися дитина, без визначення типу навчального закладу.

За результатами психолого-педагогічного вивчення дитини надається психолого-педагогічний висновок та рекомендації, які фіксуються у витязі з протоколу засідання психолого-медико-педагогічної консультації.

II. МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ

Зміст психолого-педагогічного висновку *не містить медичного, зокрема психіатричного, діагнозу, а передбачає формулювання висновків щодо особливостей психічного розвитку дитини та її психологічного стану з використанням лексичних засобів у контексті психолого-педагогічної термінології та відповідних рекомендацій.*

При цьому у висновку у стислому викладі зазначаються ті основні показники, які мають значення для розрізнення станів розумового розвитку дитини.

Рекомендації психолого-медико-педагогічних консультацій відображають напрямки психолого-педагогічної роботи з дитиною, спрямовані на реалізацію потенціалу розвитку і виховання, враховуючи її індивідуальні особливості засвоєння знань, навичок, практичного та соціального досвіду.

Слід зазначити, що складання програми психологічного супроводу можливе тільки після ретельного психолого-медико-педагогічного обстеження кожної дитини.

Важливою умовою успішності психологічного і соціального супроводу дитини з обмеженими фізичними можливостями в умовах інклюзивного навчання є посилення спільної діяльності ПМПК та школи. Саме цілеспрямована робота з вивчення особливостей психофізичного розвитку кожної дитини забезпечує правильну організацію індивідуальної, навчальної, корекційно-виховної роботи на диференційній основі, запобігає можливим ускладненням.

Психологічний і соціальний супровід процесу інклюзивного навчання таким чином включає в себе

1. Забезпечення корекційно-реабілітаційної спрямованості навчально-виховного процесу в освітніх закладах:

—спостереження за дитиною, динамікою її розвитку з використанням методів психолого-педагогічної діагностики;

—реалізацію виховання й навчання, орієнтованого на конкретну дитину;

—урахування стану уваги, втомлюваності, працездатності кожної дитини з метою індивідуалізації обсягу навчальних завдань;

—урахування стану слуху, зору дітей, оскільки особливості цих аналізаторів передусім позначаються на процесі засвоєння грамоти (читання та письма);

—виявлення рівня актуального розвитку та зони найближчого розвитку дитини;

—проекування напрямів корекційно-виховної роботи з дітьми з урахуванням їхніх індивідуальних особливостей;

II. МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ

- прогнозування перспективних ліній розвитку особистості дитини;
 - забезпечення максимального використання компенсаторних можливостей кожної дитини;
 - подолання відставань у психофізичному розвитку дітей;
 - удосконалення рухів та сенсомоторного розвитку;
 - розвиток різних видів мислення;
 - корекція порушень у розвитку емоційно-особистісної сфери (релаксаційні вправи для міміки обличчя, драматизація, читання за ролями, арт-терапія, арт-педагогіка тощо);
 - розвиток мовлення, опанування техніки мовлення;
 - розширення уявлень про довкілля та збагачення словника;
 - використання звукопідсилювальної апаратури індивідуального та колективного користування (у навчанні дітей з порушеннями слуху), використання луп, окулярів, інших офтальмологічних пристроїв (для дітей з порушеннями зору), а також комп'ютерної техніки;
 - удосконалення рухових навичок, маніпулятивної діяльності, зорово-моторної координації, тренування вестибулярного апарату (для дітей з порушеннями опорно-рухового апарату);
 - створення сприятливих умов для засвоєння програмного матеріалу, розвитку здібностей, позитивних рис особистості, підготовка до трудової діяльності, самообслуговування, самозабезпечення, залучення до соціуму.
2. Проведення корекційно-розвивальної та реабілітаційної роботи з використанням новітніх досягнень у галузі корекційної педагогіки, спеціальної психології, соціальної педагогіки, медицини та практики:
- профілактичні оздоровчі заходи;
 - психологічна й фізична реабілітація;
 - логопедична корекція;
 - соціально-педагогічна допомога;
 - професійно-трудова реабілітація;
 - долучення батьків до корекційно-виховного процесу;
 - сімейна психотерапія.

3. Координацію діяльності всіх членів команди (керівника закладу, корекційних педагогів, лікарів, психолога, логопеда, соціального педагога, реабілітолога, батьків) з метою отримання позитивної динаміки в розвитку дітей, створення передумов для їх максимальної адаптації в соціумі. Члени команди спільно оцінюють стан розвитку кожної дитини, розробляють довгочасні й короточасні індивідуалізовані плани роботи з дитиною,

II. МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ

реалізують їх разом із дитиною, вирішують питання залучення до команди інших фахівців, аналізують результати спільної діяльності, дають їй оцінку.

Підґрунтям організації навчально-виховної роботи в інклюзивній школі, важливою складовою супроводу є корекційно-розвивальна робота, оскільки без цілеспрямованого подолання чи послаблення недоліків знижується ефективність навчання й виховання дітей; ускладнюється процес оволодіння необхідними для них знаннями, вміннями, навичками, становлення поведінки, соціалізації особистості.

Корекційно-розвивальна робота з дітьми з особливими потребами в освітньому закладі, у цілому, спрямовується на коригування та розвиток усіх складових дефекту:

- пізнавальної сфери: відчуття, сприймання, уявлення, пам'яті, мислення і передусім вищих форм їх організації – логічних, довільних, опосередкованих мовленням, регульованих свідомістю, важливих для прийняття та опрацювання інформації, пов'язаної із застосуванням знань, умінь, навичок у навчанні та трудовій діяльності;
- мовлення, його сигніфікативної, комунікативної й регулюючої функцій;
- навчально-практичної діяльності, дій, що мають загальноадаптаційне значення: навичок самообслуговування, загальнонавчальних та загальнотрудових умінь;
- емоційної і вольової сфер;
- особистісних утворень: характерологічних рис, що відображають ідейно-моральну спрямованість, емоційно-вольові та інтелектуальні особливості (доброта, чесність, чуйність, дисциплінованість, наполегливість, сміливість тощо), розвиток задатків, нахилів, інтересів, мотиваційної сфери й ін., які мають адаптаційне значення [1].

Система комплексної корекційно-розвивальної допомоги дітям з особливими потребами в умовах інклюзії передбачає [7]:

—*медичну допомогу* (лікування основного захворювання, підтримуюча терапія, лікувальна фізкультура, масаж та ін.).

—*педагогічну допомогу* (навчання, виховання та розвиток). Педагогом добираються відповідні до потреб учня технології подачі матеріалу або його відтворення; проводиться додаткова індивідуальна робота; створюються умови для соціальної адаптації учня.

—*психологічну допомогу* (психологічна корекція, оптимізація сімейного клімату). Психолог навчального закладу проводить сімейне консультування; організовує спільні заходи у класі; проводить роботу щодо попередження та подолання конфліктів, а також здійснює індивідуальну психокорекційну роботу з учнями.

II. МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ

—соціальну допомогу (надання можливості соціалізуватися, допомога непрацездатним та ін.). Соціальний педагог сприяє адаптації учня; проводить заняття з учнівським, батьківським колективом; працює над усвідомленням вибору професії; дбає про сімейний мікроклімат.

Алгоритм діяльності практичного психолога і соціального педагога, в умовах інклюзивної освіти, як зазначено в листі Міністерства освіти і науки «Про організацію психологічного і соціального супроводу в умовах інклюзивного навчання», **включає такі види робіт** [10]:

1. Ознайомлення з особовою справою дитини, історією та особливостями протікання захворювання, співбесіду з представником психолого-медико-педагогічної консультації;
2. Бесіду з дитиною та її батьками, метою визначення рівня можливостей дитини (самообслуговування, спілкування, пізнавальних можливостей, самоконтролю поведінки, емоційно-вольової сфери тощо);
3. Оцінку освітнього середовища, визначення щодо його відповідності до потреб і можливостей дитини. Психолог надає пропозицію щодо здійснення організаційних, функціональних, методичних змін.
4. Вивчення індивідуальних особливостей та психічного розвитку дитини.
5. Проведення психолого-педагогічного консилиуму з метою розробки індивідуальної програми розвитку.
6. Проведення зустрічі з батьками і учнями класу (школи), педагогами з метою формування їх психологічної готовності до взаємодії з дитиною з особливими освітніми потребами.
7. Проведення психокорекційної роботи з метою розвитку потенційних можливостей дитини та відповідного формування особистості.
8. Відстеження соціально-психологічного клімату в колективі та статусу дитини в групі.
9. Сприяння соціальній інтеграції дитини: залучення в позакласну і позашкільну діяльність.
10. Моніторинг рівня адаптованості й інтегрованості учня, адаптація відповідних індивідуальних програм, планів.

Нормативні документи МОН України

з питань освіти дітей з особливими освітніми потребами та організації психологічного і соціального супроводу інклюзивного навчання [2]:

накази:

— від 11.09.2009 № 855 «Про затвердження Плану дій щодо запровадження інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах на 2009-2012 роки»;

II. МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ

— від 01.10.2010 р. № 912 «Про затвердження Концепції розвитку інклюзивного навчання»;

— від 09.12.2010 № 1224 «Про затвердження Положення про спеціальні класи для навчання дітей з особливими освітніми потребами у загальноосвітніх навчальних закладах»;

— від 31.12.2015 № 1436 «Про затвердження Плану заходів щодо забезпечення права на освіту дітей з особливими освітніми потребами в загальноосвітньому просторі»;

листи:

— від 18.05.2012 № 1/9-384 «Про організацію інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах»;

— від 27.06.2012 № 1/9-529 «Про організацію психологічного і соціального супроводу в умовах інклюзивного навчання»;

— від 02.01.2013 № 1/9-1 «Про визначення завдань працівників психологічної служби системи освіти в умовах інклюзивного навчання»;

— від 08.08.2013 № 1/9-539 «Про організаційно-методичні засади забезпечення права на освіту дітям з особливими освітніми потребами»;

— 05.06.2015 № 1/9-280 «Про організацію навчально-виховного процесу для учнів з особливими освітніми потребами загальноосвітніх навчальних закладів у 2015/2016 навчальному році»;

— від 12.07.2016 № 1/9-364 «Про організаційно-методичні засади забезпечення навчально-виховного процесу для учнів з особливими освітніми потребами загальноосвітніх навчальних закладів у 2016/2017 навчальному році».

Література

1. Бондар В. І. Проблеми корекційного навчання у спеціальній педагогіці : навч. посіб. / В. І. Бондар. — Київ : Наш час, 2005. — 176 с.
2. Довідник нормативно-правових документів психологічної служби та психолого-медико-педагогічних консультацій системи освіти України [Електронний ресурс] / Упоряд.: Ю. А. Луценко, А. Г. Обухівська, І. В. Луценко, Н. В. Сосновенко. — К. : Український НМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2014. — 1 електрон. опт. диск (CD-ROM) ; 12 см. — 475 с. — Режим доступу : http://www.psyua.com.ua/images/products/prod_img/425.pdf
3. Інвалідність і суспільство : навчальний посібник / за заг. ред. Л. Байди, О. Краснової — Енс. — ВГСПО «Національна Асамблея інвалідів України» — 2012. — 188 с.
4. Інклюзивна освіта : теорія і практика : навч.-метод. посібн. / [Кол. авторів; за заг. ред. С. П. Миронової] — Кам'янець-Подільський нац. ун-т імені Івана Огієнка, 2012. — 192 с.

II. МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ

5. Колупасєва А. А. Інклюзивна освіта : реалії та перспективи : монографія. – Київ : «Самміт-Книга», 2009. – 272 с. : іл. – (Серія «Інклюзивна освіта»).

6. Максимова Н. Ю. Основи дитячої патопсихології : навч. посіб. / Н. Ю. Максимова, К. Л. Мілюгіна, В. М. Піскун. – Київ : Перун, 1996. – 162 с.

7. Основи інклюзивної освіти. Навчально-методичний посібник / за заг. ред. Колупасєвої А. А. – К. : «А. С. К.», 2012. – 308 с.

8. Про визначення завдань працівників психологічної служби системи освіти в умовах інклюзивного навчання : лист Міністерства освіти і науки, молоді та спорту від 26.01.2013 року № 1/9-1 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://document.ua/pro-viznachennja-zavdan-pracivnikiv-psihologichnoyi-sluzhbi--doc131476.html>

9. Про затвердження Концепції розвитку інклюзивного навчання : наказ МОН України № 912 від 01.10. 2010 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/9189/

10. Про організацію психологічного і соціального супроводу в умовах інклюзивного навчання : лист Міністерства освіти і науки, молоді та спорту від 26.07.2012 року № 1/9-529 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://document.ua/pro-organizaciyu-psihologichnogo-i-socialnogo-suprovodu-v-um-doc106554.html>

11. Соціально-психологічна робота з дітьми та молоддю з особливими потребами. – Київ : Держсоцслужба, 2005. – 108 с.

12. Туріщева Л. В. Діти з особливостями розвитку у звичайній школі / Автор-укладач Л. В. Туріщева. – Харків : Вид. група «Основа», 2011 – 111 с. – (Серія «Психологічна служба школи»).